

Пенсійна система та практики її реформування у провідних країнах світу

Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України

Європейський інформаційно-дослідницький центр створено з метою надання народним депутатам України інформації, яка може бути використана ними у законотворчій діяльності. Діяльність Європейського інформаційно-дослідницького центру здійснюється в рамках програми USAID "Рада: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво", що виконується Фондом "Східна Європа". Більше про центр на сайті <http://euinfocenter.rada.gov.ua/>

Не дивлячись на те, що формування систем пенсійного забезпечення в провідних країнах світу почалося досить давно, уряди держав регулярно переглядають, доповнюють та модернізують пенсійні системи відповідно до соціально-економічної ситуації в країні. Крім цього, важливу роль в пенсійній системі відіграє недержавне пенсійне забезпечення.

I. Типи пенсійних систем

Класифікація пенсійних систем:¹

✓ **За особливостями формування фінансових ресурсів виділяють:**

1) **Солідарні системи пенсійного забезпечення**, коли працівники та роботодавці здійснюють трансфери між поколіннями, тобто формують фінансові ресурси для фінансування пенсій;

2) **Накопичувальні системи пенсійного забезпечення**, полягають у накопиченні працівником фінансових ресурсів на особовому рахунку протягом трудової діяльності.

✓ **За структурною побудовою:**

- державне пенсійне забезпечення (соціальна допомога, мінімальна пенсія, базова пенсія);

- недержавне пенсійне забезпечення.

✓ **За стратегіями виділяють (Таблиця 1):**

- Солідарна стратегія пенсійного забезпечення;

- Накопичувальна стратегія пенсійного забезпечення;

- Змішана стратегія пенсійного забезпечення.

---

¹ Чернявська О. В. КЛАСИФІКАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МОДЕЛЕЙ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА [Електронний ресурс] / О. В. Чернявська, О. А. Горбунова – Режим доступу до ресурсу: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2013/13.pdf.

Таблиця 1. Стратегії та моделі пенсійного забезпечення²

Стратегія		Модель	Ознака	Рівні пенсійної системи		
				1	2	3
Солідарна		радянська	Передбачає солідарні відносини між працюючим населенням та пенсіонерами.	Державна пенсія (солідарна)	-	-
Накопичувальна		чилійська	Наявність державних, корпоративних та приватних накопичувальних пенсійних програм, за допомогою яких формується майбутня пенсія громадянина. Є приватною власністю пенсіонера, який має право розпоряджатися нею на власний розсуд, наприклад передати у спадок.	Обов'язкова накопичувальна пенсія	Обов'язкове страхування	-
		казахська		Обов'язкова накопичувальна пенсія в державному пенсійному фонді	Добровільна накопичувальна пенсія	-
Змішана	Накопичувально-солідарна	американська	Складається з елементів солідарної та накопичувальної систем, а також систем пенсійного страхування.	Державна пенсія (солідарна)	Трудова (корпоративна)	Накопичувальна (особиста)
		німецька (виробнича)		Державна пенсія (солідарна)	Трудова (корпоративна)	Накопичувальна (особиста)
	Умовно-накопичувальна	японська		Базова пенсія	Додаткова державна та корпоративна	-
	Солідарно-накопичувальна	Російсько-польська		Державна пенсія (солідарна)	Обов'язкове страхування	Накопичувальна (корпоративна, особиста)

² Трирівнева пенсійна система [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://politiko.ua/blogpost28274>.

✓ **За типом проведення реформ виділяють:**

1) параметричні (неструктурні) пенсійні системи, які полягають у зміні калькування відрахувань та виплат у рамках загальнодержавної пенсійної системи. Збільшення трудового стажу, введення актуарних надбавок за достроковий вихід на пенсію, індексація пенсій в залежності від зростання цін, а не заробітної плати, є складовими параметричних реформ пенсійного страхування.

2) непараметричні (структурні) — включають заміщення частки загальнодержавної пенсійної системи приватним сектором.

II. Сучасний стан пенсійного забезпечення

Пенсійні системи намагаються забезпечити адекватний пенсійний дохід, залишаючись при цьому фінансово стійкими. Постійним викликом для країн є старіння населення, обумовлене збільшенням тривалості життя населення та низьким рівнем народжуваності. За даними **Організації економічного співробітництва та розвитку** (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) частка осіб у віці **65 років і старше** збільшиться з **8%** від загальної чисельності населення світу в **2015 році** до майже **18% до 2050 року** (діаграма 1), та з **16 % до 27%** в країнах - членах **ОЕСД**³. Старіння населення безпосередньо впливає на фінансування **солідарної пенсійної системи (pay-as-you-go (PAYG))**, оскільки зменшення населення працездатного віку повинно підтримати пенсійний рівень для зростаючого населення пенсійного віку.

Економічні кризи та наслідки повільного економічного зростання, високий рівень державного боргу, високий рівень безробіття також мають неабиякий вплив на пенсійне забезпечення. В середньому по країнам ОЕСД державні валові фінансові зобов'язання **збільшилися з 55 % ВВП у 2007 році до 88 % в 2014 році** (діаграма 2). З огляду на це, **пенсійні витрати** складають в середньому **18% від загальних державних витрат** серед країн ОЕСД. Відповідно до останніх прогнозів, в середньому по країнах-членах ОЕСД **пенсійні витрати збільшаться з 9% від ВВП (на даний час) до 10,1% від ВВП в 2050 році**.

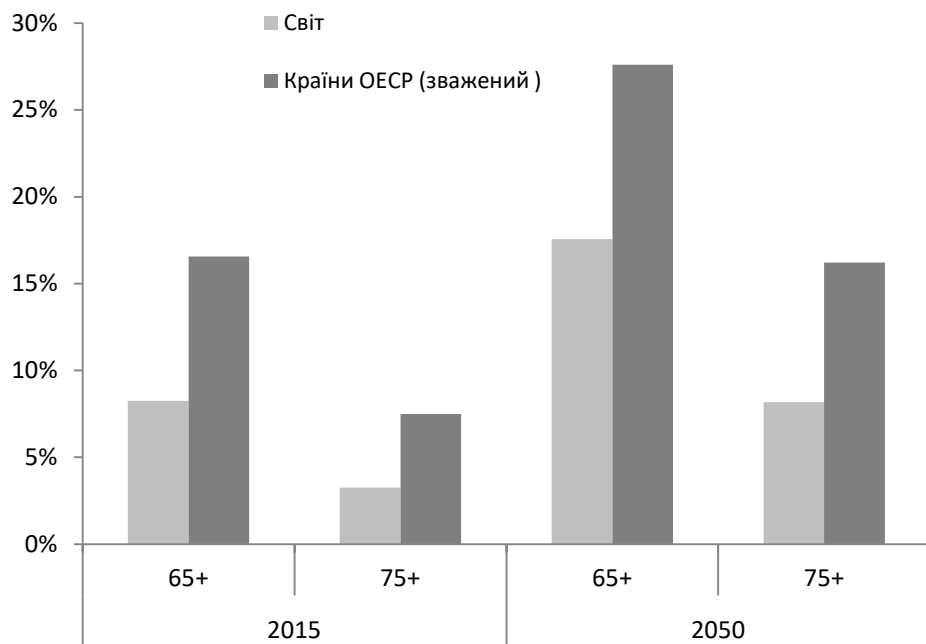
Останнім часом значна частина країн-учасниць ОЕСД внесла та продовжує вносити зміни в свої пенсійні системи, що обумовлено широкою потребою фіскальної консолідації. Більшість країн здійснили реформи, спрямовані на поліпшення фінансової стійкості пенсійної системи. Основною метою здійснення нещодавніх реформ було відтермінування виходу на пенсію шляхом підвищення пенсійного віку, сповільнення процесу дострокового виходу на пенсію, збільшення стимулів для продовження праці, а не виходу на пенсію.

Діаграма 1. Частка літніх людей старше 65 і 75 років в загальній

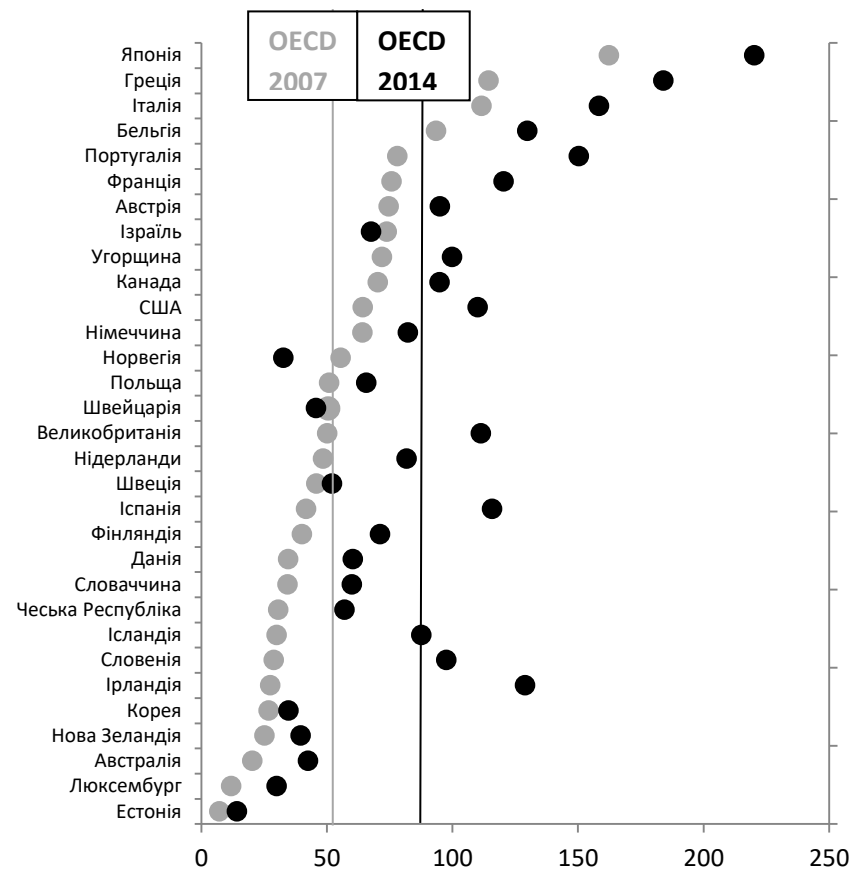
Діаграма 2. До- і післякризові валові державні фінансові

³ Країни - члени ОЕСД: Австралія, Австрія, Бельгія, Велика Британія, Греція, Данія, Естонія, Іспанія, Ісландія, Ірландія, Італія, Ізраїль, Канада, Корея, Латвія, Люксембург, Мексика, Німеччина, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чеська Республіка, Чилі, Швейцарія, Швеція та Японія.

чисельності населення

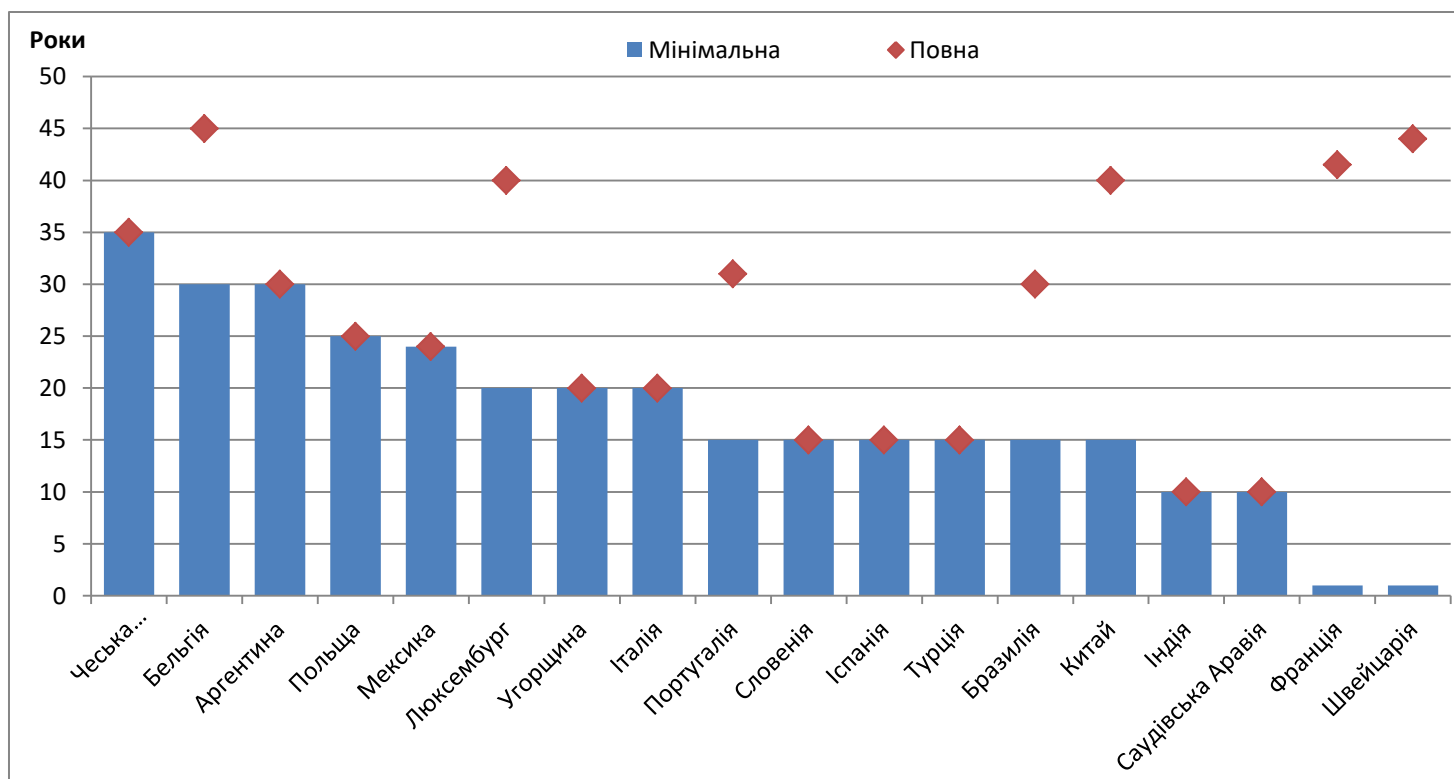
зобов'язання, 2007 і 2014 рр. (% від ВВП)

Джерело: Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)⁴

Діаграма 3. Роки, необхідні для мінімальної пенсії

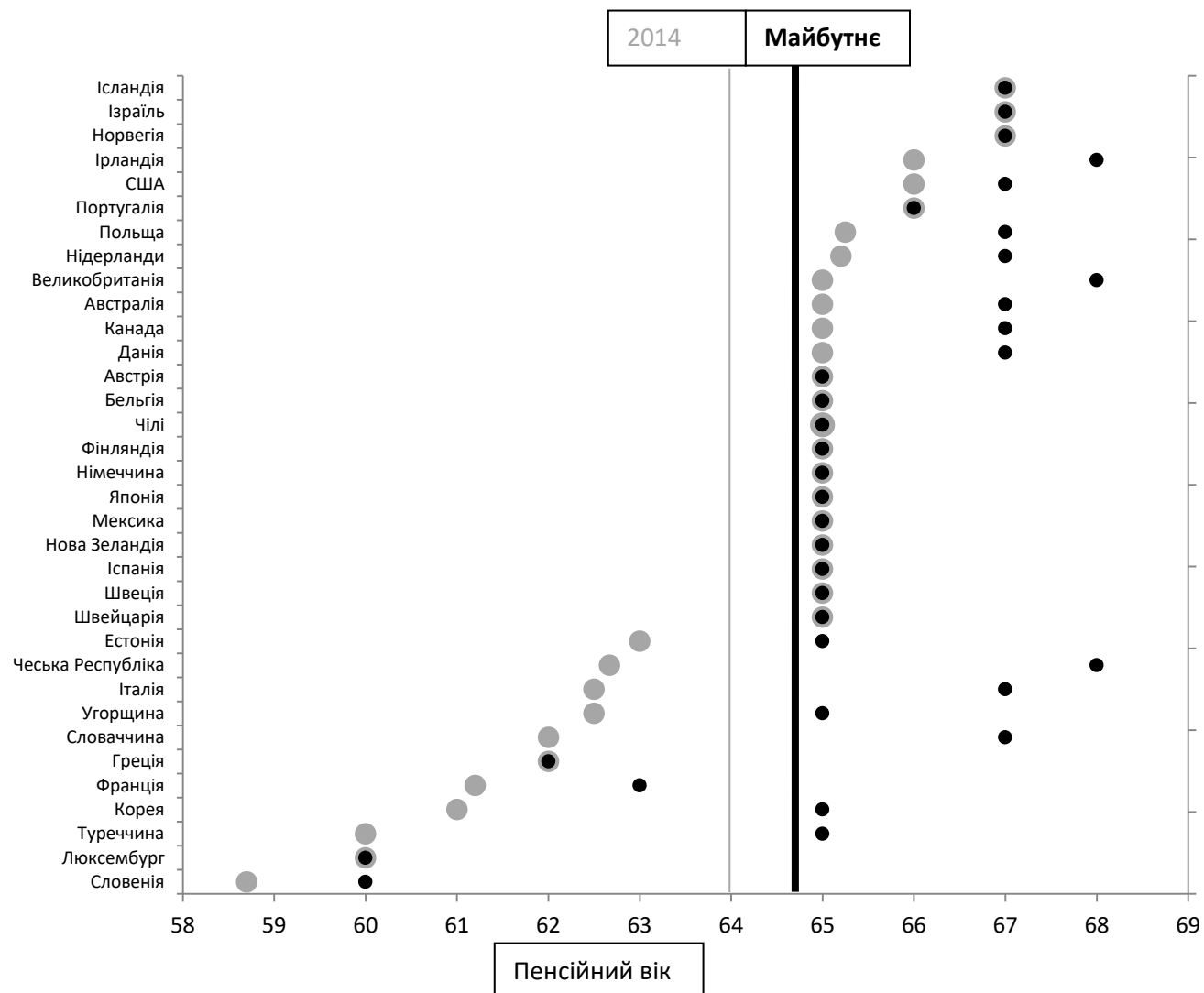
⁴ Recent pension reforms [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201ec004.pdf?expires=1496076022&id=id&accname=guest&checksum=6763DBDB03FF41574E27C34B2E2837B0>.

Джерело: Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD)⁵

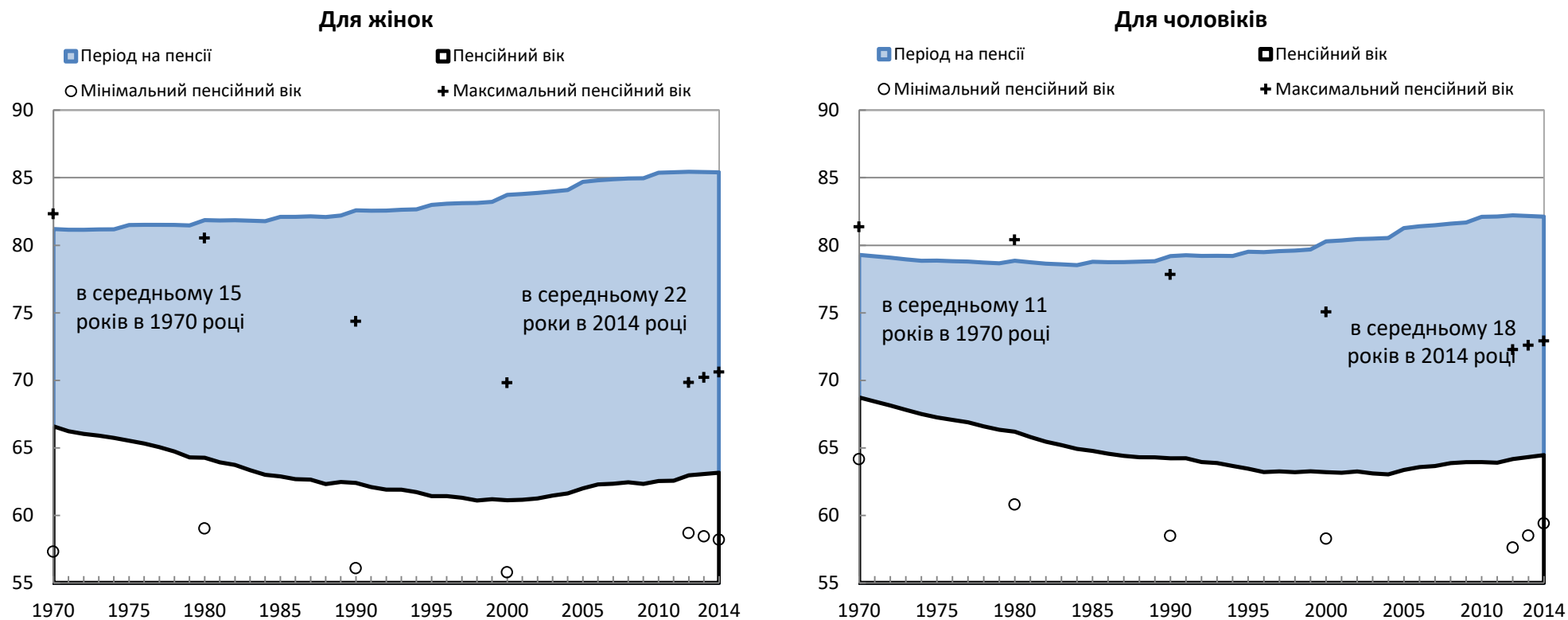
⁵ Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015/years-required-for-minimum-pension_pension_glance-2015-graph11-en#.WSyYovVOL4g.

Діаграма 4. Теперішній та майбутній пенсійний вік для чоловіків, що вийшли на ринок праці у віці 20 років

Джерело: Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD)

Діаграма 5. Середній період перебування на пенсії серед країн OECD, 1970-2014 рр.

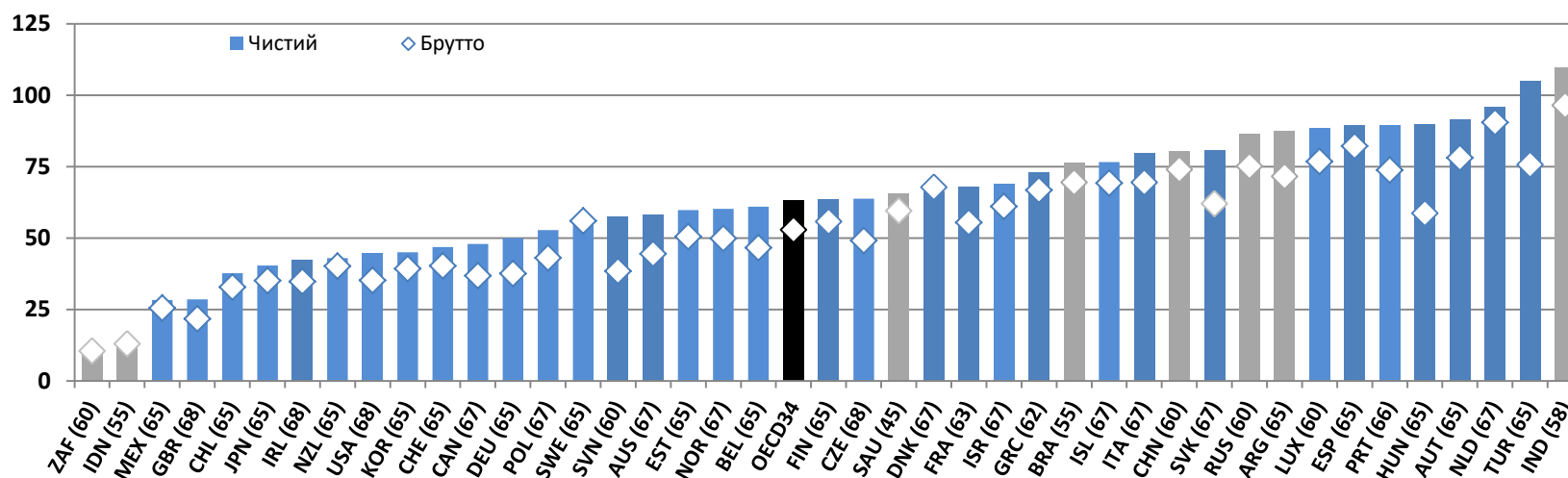
Джерело: Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD)⁶

⁶ Average years in retirement across all OECD countries, 1970-2014 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015/average-years-in-retirement-across-all-oecd-countries-1970-2014_pension_glance-2015-graph84-en#page1.

Щоб виміряти, наскільки **ефективно пенсійна система** забезпечує пенсійним доходом осіб, з метою заміщення основного джерела доходу перед виходом на пенсію, розраховують **коефіцієнт заміщення**, який розраховується як для конкретної особи, так і середнє значення по країні, регіоні, галузі. **Чистий коефіцієнт заміщення**⁷ визначається як співвідношення індивідуальної чистої пенсії до чистого допенсійного доходу особи, з урахуванням податку на доходи фізичних осіб та внесків на соціальне страхування, що сплачуються працівниками і пенсіонерами.

Діаграма 6. Чистий коефіцієнт заміщення пенсій: середній заріботок (%)

Джерело: Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD)⁸

⁷ Net pension replacement rates [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://data.oecd.org/pension/net-pension-replacement-rates.htm>.

⁸ Net pension replacement rates: Average earners [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2015/net-pension-replacement-rates-average-earners_pension_glance-2015-graph65-en#page1.

III. Пенсійні системи деяких країн світу

Таблиця 2. Порівняльна таблиця систем пенсійного забезпечення деяких країн світу

Країна	Пенсійна система	Середній заробіток працівника		Державні пенсійні витрати, % від ВВП	Ймовірна тривалість життя		Населення старше 65 років, % від населення
		В національній валюті	USD		Від народження	Після 65 років	
Австралія ⁹	<p>Система пенсійного доходу має три компоненти:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Пенсія за віком/державна пенсія, фінансується за рахунок загальних доходів від оподаткування. Станом на березень 2014 року максимальна єдина ставка пенсії з надбавками мала розмір 843 AUD на два тижні (річний розмір - 21 570 AUD). Розмір пенсії коригується два рази на рік. Розмір пенсії зростає відповідно до індексу споживчих цін або індексу життя пенсіонерів та бенефіціарів (Pensioner and Beneficiary Living Cost Index). Виплачується з 65 років для чоловіків і жінок. Пенсійний вік буде збільшуватись на 6 місяців кожні два роки, починаючи з 2017 року, до часу, поки він не становитиме 67 років у 2023 році; - Трудова пенсія/корпоративна (обов'язкова), діє з 1992 року. Є основою австралійської пенсійної системи, полягає у здійсненні обов'язкового внеску працедавцем у пенсійний фонд працівника (приватний 	79 689 AUD	65 195	3,5	82,4	20,8	15,0

⁹ Australia [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201ec043.pdf?expires=1496170053&id=id&accname=guest&checksum=670ED05AA70C23FC44AA9A04A8A8A55A>.

	<p>пенсійний план). Обов'язкова ставка внесків складала 9% від звичайного доходу працівника в період з 1 липня 2002 року до 30 червня 2013 року. З 1 липня 2013 року – 9,25%, а з 1 липня 2014 року – 9,5% до 30 червня 2021 року, та 12% в липні 2025 року. Роботодавці не зобов'язані робити внески за працівників, що отримують менше 450 AUD в місяць. Мінімальний вік для отримання пенсії складає 55 років для осіб, народжених до 1 липня 1960 року, та поступово збільшується для осіб, що народилися після цієї дати, та мінімальний вік становить 60 років для осіб, що народилися після 30 червня 1964 року. Користувачі можуть отримати накопичену суму одноразово чи поступово.</p> <p>- Особиста пенсія/накопичувальна (добровільна), пенсійні накопичувальні рахунки або інші рахунки, що пропонують страхові та депозитні установи.</p>						
США ¹⁰	<p>Державна пенсія, відома як соціальне забезпечення, має прогресивну формулу вигоди. Існує також система допомоги малозабезпеченим пенсіонерам. Система пенсійного забезпечення відрізняється в залежності від штату.</p> <p>Пенсія:</p> <p>- Пенсія, пов'язана з доходами (прогресивна формула). Коефіцієнт заміщення 90% при місячному</p>	50 075 USD	50 075	6,7	78,9	19,3	14,7

¹⁰ United States [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201ec083.pdf?expires=1496174919&id=id&accname=guest&checksum=DCE34C9557D6DDDA3D8B420E62E42893>.

	<p>доході 816 USD, дохід між 816 USD та 4 917 USD на місяць – 32%. Пенсії коригуються відповідно до зростання цін.</p> <ul style="list-style-type: none"> - цільова, додаткове дохідне забезпечення (Supplemental Security Income). Наприклад, особи у віці 65 років та старше, що проживають без законної подружньої пари, мають право отримати 8 652 USD на рік в залежності від їхніх активів та доходів. - добровільна приватна пенсія, ставка внеску 9%. <p>Пенсійний вік становив 66 років у 2014 році та зросте до 67 років в 2022 році. Право на отримання пенсійних виплат залежить від кількості років, протягом яких були сплачені внески, мінімальний період – 10 років.</p>						
<p>Великобританія¹¹</p>	<p>Державна схема має два рівні (базова пенсія з фіксованою ставкою та додаткові дохідні пенсії (an earnings-related additional pension)), які доповнюються великим добровільним приватним пенсійним сектором. Державна схема в даний час реформується в базову пенсію з фіксованою ставкою. Для бідних пенсіонерів розроблена система неподаткового доходу – пенсійні кредити.</p> <p>Державний пенсійний вік на даний час складає 65 років для чоловіків та 62,5 років для жінок. Пенсійний вік для жінок поступово збільшиться до 65 років в листопаді 2018 року. Планується підвищення</p>	<p>35 633 GBP</p>	<p>55 539</p>	<p>5,6</p>	<p>80,4</p>	<p>19,4</p>	<p>18,1</p>

¹¹ United Kingdom [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201ec082.pdf?expires=1496177327&id=id&accname=guest&checksum=CA0C19F733051D8F1B8C0C7F41503C47>.

	<p>державного пенсійного віку до 66 років до жовтня 2020 року та до 67 років між 2026 і 2028 рр. Пропорційно зменшується базова державна пенсія, що виплачується особам зі стажем роботи менше ніж 30 років та мінімум 1 рік професійного стажу/внесків. Особи, що досягли державного пенсійного віку після 6 квітня 2016 року, для отримання повної нової державної пенсії повинні мати 35 років стажу, мінімальний стаж – 10 років.</p> <p>Повна базова державна пенсія для однієї особи в 2014/2015 році складала 113.10 GBP на тиждень. На додаток до основної державної пенсії особа може отримати додаткові доходи до пенсії у розмірі від 1 до 200 фунтів на тиждень, в залежності від трудової історії.</p> <p>Трудове приватне пенсійне забезпечення. В жовтні 2012 року уряд Великобританії запустив трудова (робоче місце) схему пенсійного забезпечення. Після завершення в лютому 2018 року, всі роботодавці будуть зобов'язані реєструвати всіх кваліфікованих робітників (віком від 22 років до державного пенсійного віку, що отримали більше 10 000 GBP в 2014/2015 р.). Мінімальний внесок – 8%.</p>						
Швеція ¹²	<p>Реформування пенсійної системи (солідарна) відбулося в 1998 році, нова пенсійна система вступила в силу з січня 2003 року. Нова пенсійна система складається з</p>	407 974 SEK	52 272	7,4	81,7	19,9	20,0

¹² Sweden [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201ec079.pdf?expires=1496180555&id=id&accname=guest&checksum=DD2F5AF5CE693E728565F077C1439950>.

	<p>трьох рівнів: умовно-накопичувальний (a pay-as-you-go), накопичувальний (персональний) та добровільний.</p> <p>Широко розповсюджені професійні пенсійні програми з встановленою виплатою та встановленими внесками.</p> <p>Умовно-накопичувальна пенсія складається із внесків, що складають 16 % від усіх доходів громадян країни. Нарахування умовно-накопичувальної пенсії відбувається по досягненню 61 року.</p> <p>Персональна накопичувальна пенсія формується з відрахувань від заробітної плати в розмірі 2,5 % на індивідуальний рахунок. Нараховується одночасно з умовно-накопичувальною пенсією по досягненню 61 року.</p> <p>Добровільне пенсійне забезпечення ґрунтується на колективних договорах між працівниками та роботодавцями. Охоплює близько 90% працівників. Є 4 основні професійні схеми.</p> <p>Особи, які отримують дуже малу умовно-накопичувальну або накопичувальну пенсію або взагалі її не отримують, мають право отримати гарантовану пенсію, що виплачується з державного бюджету. Вона призначається тільки по досягненню 65-річного віку та при проживанні у Швеції не менше 3 років. Для отримання максимальної гарантованої пенсії необхідно 40 років проживання в країні. Для однієї особи (народжена після 1938 року) повна гарантована пенсія в 2014 році складала 94 572 SEK.</p>					
--	--	--	--	--	--	--

<p>Японія¹³</p>	<p>Остання суттєва реформа проводилась в 1985 році. Державна пенсійна система має два рівні: базова з фіксованою ставкою схема та професійні пенсійні схеми.</p> <p>Пенсійний вік для базової пенсії складає 65 років з мінімальним періодом внесків у 25 років, з квітня 2017 року зменшиться до 10 років. Для отримання повної базової пенсії необхідно протягом 40 років здійснювати внески. Пенсійний вік для жінок планується підвищити до 65 років у 2018 році. Повна базова пенсія в 2014 році складала 772 800 JPY, що відповідає 16% від середнього заробітку працівника.</p> <p>Професійна пенсія виплачується з 65 років. Професійна пенсія виплачується додатково до базової пенсії, за умови, що особа має право на базову пенсію. Виплачується також «спеціально передбачена» професійна пенсія (на даний час виплата припинена для чоловіків). Максимальний внесок на місяць складає 620 000 JPY, що дорівнює 152% середнього заробітку працівника. Мінімальний період здійснення внесків – 1 місяць. Пенсійний вік буде зростати з 60 до 65 між 2013-2025 рр. для чоловіків, для жінок – між 2018-2030 рр.</p> <p>Базова та професійна пенсія індексується до чистої середньої заробітної плати, допоки пенсіонер не досягне 67-річного віку, та індексується до цін після 68 років.</p>	<p>4,88 JPY (млн)</p>	<p>40 765</p>	<p>10,2</p>	<p>83,5</p>	<p>21,9</p>	<p>26,4</p>
-----------------------------------	--	-----------------------	---------------	-------------	-------------	-------------	-------------

¹³ Japan [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/8115201ec064.pdf?expires=1496182869&id=id&accname=guest&checksum=A2F8B94E3B5B36F5909F38553A96A240>.

Інформацію підготувала Головань Валентина,

Аналітик ЄІДЦ